Aleksiejus Luchtanas

Gyvenviečių ir kapinyno tyrinėjimai Kernavėje, Pajautos slėnyje, 1996 ir 1997 metais

VU tęsė įvairių laikotarpių gyvenviečių bei bronzos ir ankstyvojo geležies amžiaus plokštinio kapinyno tyrinėjimus Pajautos slėnyje (žr. *ATL 1988 ir 1989 metais,* V., 1990, p. 193–196; *ATL 1990 ir 1991 metais,* V., 1992, t. 1. p. 103–107; *ATL 1992 ir 1993 metais,* V., 1994, p. 158–160; *ATL 1994 ir 1995 metais,* V., 1996, p. 115–117). Į R ir PR nuo ankstesnių metų perkasų per du sezonus ištirtas dar 1096 m^2 plotas. 1997 m. tyrinėjimai buvo atliekami J. Rickevičiaus sodybos namų valdos teritorijoje. Ištirtas 996 m^2 plotas (perkasos Nr. 11–22) kieme tarp gyvenamųjų ir ūkinių pastatų bei žvalgomieji šurfai P namų valdos dalyje sode. Tyrinėjimai apėmė visą gyvenvietės teritoriją (kur buvo išlikęs kultūrinis sluoksnis), žalojamą namų valdos. Liko neištirta tik senovės gyvenvietės dalis, esanti ūkinių pastatų viduje – garaže, senoje daržinėje.

Kultūrinis sluoksnis smarkiai apardytas centrinėje sodybos kiemo dalyje bei R pakraštyje, kur buvo iškasta vietinio vandentiekio trasa. Kitose, ypač V ir P, dalyse sluoksnis išliko ganėtinai gerai, jo storis nedidelis – iki 30–35 cm. Tik ties įvairių laikotarpių ūkinėmis duobėmis sluoksnio storis apie 1,8–2 m. Stratigrafiškai išryškėjo pilkas, vietomis šviesiai rudas geležingas akmens amžiaus sluoksnis ir juodas geležies amžiaus gyvenviečių sluoksnis. Seniausias kultūrinis sluoksnis siekia mezolito pradžią bei neolito laikotarpį. Jis geriausiai išlikęs tik 6–8 m pločio ruože palei pirmosios viršsalpinės terasos pakraštį (H_{abs}62,00–62,50 m). Šioje vietoje pastebėta kur kas didesnė titnago dirbinių koncentracija bei dvi iki 4–6 m skersmens, 1,6 m gylio duobės su titnago skalda, skeltėmis, dirbiniais, sudegusiais gyvulių kaulais – akmens amžiaus pastatų vietos. Titnago inventorius gana įvairus. Be vienagalių skaldytinių, skelčių, ašmenėlių, gremžtukų, grandukų, rėžtukų, perforatorių ir kt., surasti keli Pulio tipo strėlių antgaliai, gludinto kirvuko iš skalūno dalis bei vienas trikampis su įtvara bronzos amžiaus strėlės antgalis. Intensyviausiai ši teritorija buvo apgyvendinta mezolite – tai tipiškas Kundos kultūros paminklas. Kai kurie

smarkiai patinuoti dirbiniai gali būti dar ankstesnio laikotarpio. Vietovė buvo gyvenama ir neolite, tačiau tik keletą puodų šukių su išlygomis galime skirti akmens amžiui. Bronzos ir ankstyvajame geležies amžiuje ši teritorija nebuvo intensyviai apgyvendinta, tačiau pavieniai radiniai, tokie kaip jau minėtas strėlės antgalis, akmeninio kirvio išgrąža ir kt., rodo čia vykus kažkokią ūkinę veiklą. Šiuo laikotarpiu reikėtų datuoti ir ankstyvosios brūkšniuotosios keramikos puodų šukes, tačiau sunku pasakyti, ar tai gyvenvietės, ar kapinyno keramika. Pačiai Brūkšniuotosios keramikos kultūros pabaigai (I–II a.) skirtume keletą briauninės formos ryškiai brūkšniuotų puodelių fragmentų bei Djakovo tipo svarelio dalį.

Gyvenviečių teritorijoje surasti dar 2 degintiniai ankstyvojo geležies amžiaus kapai be įkapių. Abu kapai įrengti įžemyje, paprastose duobutėse. Kapas Nr. 27 smarkiai apardytas ir yra visai netoli nuo anksčiau tyrinėtų kapų. Tuo tarpu kapas Nr. 28, esantis gyvenvietės R dalyje, vienišas, nutolęs daugiau kaip 30 m nuo kitos kapinyno dalies. Šiame kape buvo 42 g smulkių sudegusių žmogaus kauliukų.

Plačiausiai pirmosios Neries terasos pakraštys buvo apgyvendintas senajame geležies amžiuje. Sprendžiant iš surasto ūkinėje duobėje sidabrinio 161–162 m. Marko Aurelijaus denaro, gyvenviečių su grublėtąja keramika pradžia datuojama II a. antrąja puse. Išlikęs 5–40 cm storio kultūrinis sluoksnis su daugybe įvairios paskirties ūkinių duobių ir stulpaviečių.

Gyvenvietės dalis, tyrinėta 1996 ir 1997 m., buvo ūkinės paskirties. Čia nerasta gyvenamųjų pastatų su židiniais. Vyravo gamybiniai objektai – įvairios duobės su molio tinku, gargažėmis, keramika. Įdomiausias gamybinis objektas rastas sodybos kiemo centre – tai 1,5–1,9 m dydžio, 90 cm gylio iškasta įžemyje plokščiadugnė duobė-krosnis, kurios sienos ištisai grįstos stambiais akmenimis. Duobės V krašte tarp dviejų stambių akmenų paliktas 25 cm dydžio tarpas – pakura, prie kurios įžemio smėlis perdegęs iki raudonumo. Kai kurių sienų akmenų gabalai nuo karščio atskilę ir suvirtę į dugną. Duobėje-krosnyje buvo įkritusio molinio perdengimo likučių, o šalia esančioje ūkinėje duobėje taip pat rasta stambių molio tinko gabalų su medinio karkaso atspaudais. Atrodo, kad ši duobė-

krosnis buvo taisoma, kruopščiai valoma – joje labai mažai degėsių. Susidaro įspūdis, kad ji buvo naudojama moliniams puodams išdegti. Į ŠV nuo krosnies aptikta ūkinė duobė, pilna stambių, buityje nenaudotų ankstyvosios grublėtosios keramikos puodų fragmentų. Sprendžiant iš grublėtosios keramikos laikotarpio dvigubo nupjauto kūgio pavidalo verpstukų, stiklinio žiedo, duobė-krosnis datuojama II–III a.

Gyvenvietės kultūriniame sluoksnyje, ir ypač ūkinėse duobėse, rasta įvairių masinių ir individualių radinių. Gyvenvietėje ryškiai dominavo ankstyvoji grublėtoji keramika. Puodai buvo su pastebimu po grublėtumu brūkšniavimu, o vienas puodas ir su ornamentu ties briaunele. Dalis jų dar išlaikė ir būdingą vėlyvajai brūkšniuotajai keramikai briauninę formą. Gerokai mažiau rasta keramikos lygiu paviršiumi bei juodu arba rudu gludintu paviršiumi. Iš daug rečiau pasitaikančių puodų šukių paminėtini keli fragmentai ištisai gnaibytiniu paviršiumi. Individualių radinių nelabai daug, bet jie išraiškingi. Be jau minėtos II a. Romos monetos, rasta: antikinis stiklinis žiedas paplatinta priekine dalimi, puoštas ranteliais, smulkūs žalvarinių papuošalų fragmentai, geležinės ylos, žvejybos kabliuko dalis ir kt. Iš molinių dirbinių daugiausia aptikta dvigubo nupjauto kūgio pavidalo verpstukų. Taip pat rasti keli fragmentai vėlyvesnių rantytais šonais verpstukų, keli lipdytiniai miniatiūriniai puodeliai. Gyvenvietė buvo apleista IV–V a. sandūroje. Tai, kad dar V a. pradžioje joje buvo gyvenama, liudija rantyti verpstukai, gnaibytinė keramika. Visiškai nerasta būdingų vidurinio ir vėlyvojo geležies amžiaus pradžios radinių. Vienintelis radinys, kuris gali būti skirtinas šiam laikotarpiui – įsmigęs į įžemio smėlį žalvarinis įtveriamasis strėlės antgalis. Tačiau jis neturi analogijų Lietuvos ir kaimyninių kraštų archeologinėje medžiagoje.

Dar kartą ši teritorija buvo apgyvendinta XIII–XIV a. Tuo metu ji buvo dalis miesto Pajautos slėnyje, ir Neries pakrantėje, matyt, stovėjo kelios sodybos. XIII–XIV a. kultūrinis sluoksnis nuartas bei nuplautas didesnių Neries potvynių, išlikęs tik ūkinėse duobėse. Iš įdomesnių objektų galima paminėti apardytą ariant krosnies padą, surastą toliausiame nuo Neries plote. Individualūs radiniai gana įvairūs. Daugiausia aptikta žiestosios keramikos, puoštos bangelių kompozicijomis, rečiau horizon-

taliomis juostomis. Aptikti keli petelių fragmentai su puoštu įkartomis voleliu ir vienas puodo dugnas su apskritimo ženklu. Vienoje ūkinėje duobėje buvo kelių puodų šukių (indai buvę stambūs, žiestieji, jie visiškai sudegę) bei taip pat perdegęs rankinių sukamųjų girnų akmuo su kvadratine skyle centre. Iš individualių radinių paminėtini geležinių cilindrinių spynų fragmentai, peiliai, pentino žvaigždutė, ylos, diržų sagtys ir grandys, žalvarinio žiedo paplatinta priekinė dalis, papuošta svastikos ženklu. Taip pat rasta žalvarinių sagų, žvangučių, kabučių bei apkalėlių, juostinė skardinė apyrankė užvyniotais galais. Virš krosnies pado aptikta puikiai išlikusi 14,5 mm skersmens, 0,5103 g svorio sidabrinė lietuviška moneta su ietigaliu ir kryžiumi vienoje pusėje bei įrašu PEYAT kitoje. Ši moneta, surasta 20 cm gylyje, armens sluoksnyje – vėlyviausias gyvenvietės radinys. Po 1390 m. kryžiuočių antpuolio čia gyventojų neliko, o surastas paviršiuje dabartinės sodybos teritorijoje XVII a. Kauno kalyklos varinis Jono Kazimiero šilingas laikytinas atsitiktiniu radiniu.

1996 ir 1997 m. tyrinėjimai ne tik leido paminklosauginiais tikslais visiškai ištirti namų valdos ardomą senovės gyvenvietės teritoriją, bet ir pateikė naujų vertingų radinių. Gyvenvietės tyrinėjimai parodė, kad bent jau Kernavėje II a. antrojoje pusėje sunyko Brūkšniuotosios keramikos kultūra. Beje, analogiškas išvadas leidžia daryti ir ankstesni Aukuro kalno piliakalnio tyrinėjimų duomenys. II–III a. sandūroje jos vietą užėmė naujos kultūros žmonės su ankstyvąja grublėtąja keramika. Jie pradėjo plačiai kurtis didelėse gyvenvietėse Pajautos slėnyje. Šie žmonės sukūrė naują – Rytų Lietuvos pilkapių kultūrą. Senosios – Brūkšniuotosios keramikos – kultūros žmonės paliko savo gyventas vietas. Senosios tradicijos iš esmės nutrūko (buvusio kapinyno teritorijoje įrengta gyvenvietė, gaisre žuvo paskutinio Brūkšniuotosios keramikos kultūros etapo pastatai Aukuro kalno piliakalnyje). Tad senosios Brūkšniuotosios keramikos kultūros žmonės tiesiogiai nedalyvavo naujos Rytų Lietuvos pilkapių kultūros kūrimosi procese. Jie įėjo į naująją kultūrą tik kaip vienas gana negausus komponentas.

Aleksiejus Luchtanas

Excavation of settlements and cemetery in Pajauta Valley, Kernavė in 1996–1997

In 1996–1997 in Pajauta Valley VU examined an area of 1096 m². The research exposed habitation zones with pottery dated to the Mesolitic, Neolitic, Bronze, late Iron Age as well as the 13th–14th centuries. Of great interest was a Marcus Aurelius' silver dinar from the Roman Empire dating to year 161–162 as well as a Lithuanian coin of type I. In a cemetery from early Iron Age 2 there were registered cremation burials with no burial goods.

Arvydas Malonaitis

Dauglaukio alkvietės tyrinėjimai

VPU Baltų proistorės katedra po metų pertraukos tęsė Dauglaukio alkvietės (Tauragės raj.) tyrinėjimus, pradėtus 1991 m. (žr. *ATL 1990 ir 1991 metais,* V., 1992, t. 1. p. 37–39; *ATL 1992 ir 1993 metais,* V., 1994, p. 53–56; *ATL 1994 ir 1995 metais,* V., 1996, p. 45–46).

1997 m. tyrinėjimams vieta pasirinkta alkvietės Š pusėje tarp tirtų plotų Nr. 1, Nr. 3, Nr. 9, Nr. 10 ir ariamo lauko. Tiriamo ploto R riba sutapatinta su ploto Nr. 10 R sienos riba.

Ištyrus 232 m² plotą, rasti 2 iš anksčiau žinomi kultūriniai sluoksniai A ir B. Ploto P dalyje kultūrinis sluoksnis atsidengė 3,5–4 m gylyje, o Š – 50–70 cm gylyje; beje, čia buvo tik atskiri jo fragmentai tarp visokiausių suardymų. Viršutiniam sluoksniui pašalinti naudotas buldozeris.

Iš anksčiau žinomame kultūriniame sluoksnyje A, išskyrus vieną kitą smulkų degėsį, kitokių radinių nerasta.

Kultūriniame sluoksnyje B, kurio chronologija tapatintina su kapinyno chronologija, telkėsi didžioji radinių dalis. Surasta apie 520 lipdytinės keramikos šukių. Jų dauguma – labai smulkios ir tik viena kita didesnė. Iš tam tikrų briaunų ir dugnų fragmentų galima pasakyti, kad tai būta nedidelių puodukų, galbūt pagamintų specialiai apeigoms. Tačiau kai